

Luminița Paraipan
Ștefana Neagu
Marin Neagu

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Texte literare

din manualele alternative

clasa a V-a

- repere de interpretare
- exerciții

CORINT
EDUCAȚIONAL

CUPRINS

Cuvânt-înainte	3	Fulg		
		de Nicolae Labiș Ș. N.	63	
LITERATURA POPULARĂ ..	5	<i>Litere</i>		
Proza	7	de Ana Blandiana M. N.	66	
Basmul		Proza	71	
<i>Prâslea cel voinic și merele</i>		Descrierea de tip portret		
de aur Ș. N.	7	<i>Românii supt Mihai-Voievod Viteazul</i>		
<i>Aleodor Împărat Ș. N.</i>	13	de Nicolae Bălcescu Ș. N.	71	
Legenda		Narațiunea la persoana I		
<i>Dreptatea lui Țepeș Ș. N.</i>	18	<i>Amintiri din copilărie (Calul Bălan,</i>		
LITERATURA CULTĂ	23	<i>Luarea la oaste, Plugușorul, La cireșe)</i>		
Poezia	25	de Ion Creangă M. N.	76	
<i>Sfârșit de toamnă</i>		Schița		
de Vasile Alecsandri M. N.	25	<i>Vizită...</i>		
<i>Ce te legeni...</i>		de I.L. Caragiale Ș. N.	89	
de Mihai Eminescu M. N.	29	<i>D-l Goe...</i>		
<i>Fiind băiet păduri cutreieram</i>		de I.L. Caragiale Ș. N.	96	
de Mihai Eminescu M. N.	33	<i>Bunica</i>		
<i>La mijloc de codru...</i>		de Barbu Delavrancea L. P.	102	
de Mihai Eminescu M. N.	37	<i>Puiul</i>		
<i>O, rămâi</i>		de I.A.I. Brătescu-Voinești M. N. ...	107	
de Mihai Eminescu M. N.	40	<i>Căprioara</i>		
<i>Steaua-n iarbă</i>		de Emil Gârleanu L. P.	113	
de Tudor Arghezi M. N.	43	<i>Gândăcelul</i>		
<i>O furnică</i>		de Emil Gârleanu L. P.	117	
de Tudor Arghezi L. P.	47	<i>Domnu Trandafir</i>		
<i>Toamna</i>		de Mihail Sadoveanu M. N.	122	
de Octavian Goga Ș. N.	52	Descrierea de tip tablou		
<i>Cămara de fructe</i>		<i>În pădurea Petrișorului</i>		
de Ion Pillat M. N.	55	de Mihail Sadoveanu Ș. N.	130	
<i>Vară</i>		Repere teoretice	135	
de Lucian Blaga M. N.	59			

CUVÂNT-ÎNAINTE

Cartea aceasta se adresează atât elevilor, prin oferta de analize, interpretări literare, exerciții, cât și profesorilor, cărora le sugerează un model metodic coerent. Ca auxiliar didactic, lucrarea respectă programa de limba și literatura română, dar are un caracter deschis, în sensul că ține seama de ceea ce propun/cer manualele. În spiritul programei, am urmărit nu *limba ca sistem abstract*, ci limba vie, contemporană, în concordanță cu interesele elevilor și cu mediul socio-cultural în care ei se dezvoltă. Am avut în vedere modelul *comunicativ-funcțional*, care presupune studiul integrat al limbii, al comunicării și al textului literar.

Volumul abordează texte literare din toate manualele utilizate în școală, fiind, implicit, un ghid de lectură, care aduce informații suplimentare despre viața și creația fiecărui scriitor, despre contextul literar în care au apărut operele analizate. Evităm comentariile de-a gata, spaima elevilor obligați să le memoreze, pentru că profesorul nu trebuie să impună elevului ce să spună, ci să-l obișnuiască, printr-un demers didactic gradat, cu un stil de a privi textul literar. Noi prezentăm elevilor direcții de abordare a literaturii, elementele-cheie pentru înțelegerea și interpretarea textului, aplicații ale cunoștințelor de teorie literară. Oferim, într-un stil limpede, fișe de lectură structurate atent, care pot fi adaptate de profesori în funcție de nivelul clasei.

Cartea este și un caiet, un instrument de lucru care evaluează, agreabil și eficient, abilitățile și competențele dobândite la clasă. Propunem exerciții de tip analitic-sintetic – atractive, inteligente, variate – care cer, din partea elevilor, studiu individual, folosirea unor surse tradiționale, dar și exploatarea resurselor atât de accesibile lor – internetul, bibliotecile virtuale și celelalte. Exercițiile țin seama de particularitățile de vârstă, de spiritul ludic, de creativitatea elevilor și, în același timp, implică deschidere spre alte discipline studiate în școală, spre problemele concrete din viața cotidiană.

Autorii

LITERATURA POPULARĂ

PROZA

Prâslea cel Voinic și merele de aur

Autor: creație populară, anonimă;

- în finalul basmului, Petre Ispirescu, culegătorul textului, precizează: *Povestit de tata.*

Publicată:

- basmul a fost publicat prima dată în revista „Țăranul român”, nr. 13 și 14, din 1862;
- ulterior, textul a fost inclus în volumul *Legende și basmele românilor. Ghicitori și proverburile*, partea I, 1872, antologie realizată de Petre Ispirescu (1830–1887).

Titlul: *Prâslea cel Voinic și merele de aur*

- în limbajul popular, *prâslea* înseamnă *fratele cel mai mic dintr-o familie, mezinul*; prin generalizare, *prâslea* desemnează *un copil mic, un prichindel*;
- *voinic* înseamnă *tânăr bine făcut, chipeș, curajos, viteaz, îndrăzneț*;
- *mărul de aur* este întâlnit în multe mitologii europene, simbolizând *hrană divină și sursă de nemurire*;
- în multe basme și legende, merele de aur sunt furate de un monstru și apoi recuperate de un erou, în urma unei călătorii primejdioase.

Apartenența la specie: este un **basn popular**, întrucât:

- are ca temă **triumful binelui asupra răului**: Prâslea îi descoperă și-i pedepsește pe hoții merelor de aur;
- se constituie din **secvențe narrative tipice**: superioritatea mezinului, călătoria, încercarea puterii în trei împrejurări diferite (Prâslea se luptă cu trei zmei), victoria eroului, pedeapsa, căsătoria;
- sunt prezente **formulele tipice**: inițială (*A fost odată ca niciodată*) și finală (*și încălecai p-o șea, și v-o spusei dumneavoastră așa.*);
- respectă un **tipar narativ**:
 - o situație inițială de echilibru: viața tihnită a unei familii de împărat;
 - prejudiciul care afectează familia: faptul că în fiecare an erau furate merele de aur;

- acțiunea de remediere a prejudiciului:
 - ✓ călătoria eroică: Prâslea coboară printr-o prăpastie pe celălalt tărâm;
 - ✓ confruntarea dintre erou și forțele răului: Prâslea omoară în luptă dreaptă pe cei trei zmei care furau merele și eliberează trei fete de împărat captive;
 - ✓ întoarcerea: ajutat de zgripsoroaică, Prâslea revine pe tărâmul oamenilor;
- restabilirea echilibrului inițial și recompensarea eroului: frații cei mari sunt pedepsiți, iar Prâslea se căsătorește cu fata cea mică de împărat, moștenind împărăția tatălui său;
- **personajele sunt grupate antitetic:** Prâslea, tatăl, fetele de împărat/zmeii;
- **ajutoarele** intervin în momentele dificile: corbul, fata cea mica de împărat, zgripsoroaica;
- **elemente magice:** zgripsoroaica pune la loc bucata de carne din coapsa lui Prâslea, lipind-o cu scuipatul ei;
- **numere magice:** trei fii de împărat, trei zmei, trei fete de împărat; o sută de ocale de carne, o sută de pâini;
- **autorul este necunoscut;** exprimă o viziune colectivă asupra omului, a lumii.

Structura textului:

Etapele acțiunii:

Situația inițială:

- Un împărat puternic are pe lângă palatele sale o grădină neobișnuit de frumoasă, unde crește un măr care face mere de aur.

Cauza acțiunii:

- Împăratul nu apucă să mănânce mere de aur, pentru că în fiecare an cineva le fură înainte de a se coace.

Desfășurarea acțiunii:

- Prâslea, fiul cel mic al împăratului, coboară pe tărâmul celălalt în căutarea hoților; omoară în luptă trei zmei și eliberează trei fete de împărat, pe care aceștia le răpiseră de pe pământ.
- După ce frații lui încearcă să-l omoare, Prâslea este adus pe pământ de o zgripsoroaică, drept răsplată că-i salvase puii de un balaur, care voia să-i mănânce.
- Revenit unde trăiau ai săi, Prâslea, ca angajat al unui argintar, face obiectele neobișnuite pe care le cere fata cea mică de împărat: o furcă de aur care să toarcă singură și o cloșcă cu pui de aur.

Situația dificilă: Ucenicul argintarului, Prâslea, se înfățișează la curtea împărătească și este recunoscut de fata cea mică de împărat.

Situația finală:

- Ca pedeapsă de la Dumnezeu, frații mai mari ai lui Prâslea sunt uciși de propriile săgeți aruncate în sus.
- Prâslea se căsătorește cu fata cea mică de împărat, moștenind împărăția tatălui său.

Povestire

Un împărat puternic are în grădina sa un măr care face mere de aur, dar n-a mâncat niciodată fructe din acest pom, pentru că cineva le fură noaptea, înainte de a se coace.

Pentru că toți paznicii și ostașii destoinici din împărăție n-au putut să-i prindă pe hoți, fiul cel mai mare al împăratului îi cere tatălui său permisiunea de a păzi mărul. Deși împăratul se îndoiește de reușita fiului său, acceptă, dar tânărul adoarme și în zori vede că merele lipsesc. Peste un an, când merele de aur sunt pârguite, fiul cel mijlociu cere și el voie să le păzească, dar – ca și fratele mai mare – adoarme și merele sunt furate.

Tatăl se hotărăște să taie mărul, dar Prâslea – fiul cel mic – îi cere să-l mai lase un an să rodească, pentru a-și încerca și el norocul. Împăratul se înduplecă și, după un an, când merele încep a se pârgui, Prâslea își ia cărți de citit, două țepușe, care să-l împiedice să adoarmă, și arcul cu săgeți. Păzind pomul, Prâslea simte, spre ziuă, cum cineva se apropie de măr, așa că trage trei săgeți, dintre care ultima îl rănește pe hoț. Cum se luminează, voinicul culege câteva mere din pom și le duce tatălui său, spre bucuria acestuia.

Prâslea se hotărăște să meargă, împreună cu frații lui, în căutarea hoțului, urmând dâra de sânge pe care o lăsase rana acestuia. Cei trei frați ajung într-o pustietate și apoi la o prăpastie, unde se pierdea urma de sânge. Voinicii hotărăsc să coboare în prăpastie, cu ajutorul unei funii, dar frații cei mari nu au curaj să se lase până jos. Prâslea reușește să coboare până pe tărâmul celălalt, iar frații lui, din invidie, hotărăsc să aștepte o vreme, să vadă dacă va izbândi, iar apoi să-l omoare.

Pe tărâmul celălalt, Prâslea ajunge la niște palate de aramă și află de la o fată frumoasă că se află pe moșia a trei frați zmei, care furaseră trei pământence – fiice de împărat pe care le obligau să se mărite cu ei. Voinicul îl omoară în luptă pe zmeul care o ținea captivă pe fata cea mare de împărat și apoi o eliberează și pe fata mijlocie, care trăia în palatele de argint. Împreună cu cele două fete, Prâslea ajunge la sora lor cea mică, ținută prizonieră în palatele de aur chiar de către zmeul rănit cu săgeata, în timp ce încerca să fure merele de aur. Eroul se luptă îndelung cu al treilea zmeu, pe care îl răpune ajutat de un corb și de fata cea mică de împărat, căreia îi promite că o va lua de soție.

Cele trei fete de împărat, cu ajutorul unor bice fermecate, transformă palatele, în care fuseseră captive, în mere – de aramă, de argint, respectiv de aur.

La prăpastie, frații, care îl așteptau pe Prâslea, după ce scot fetele, dau drumul frânghiei, sperând să-l omoare astfel pe mezin. Intuind că frații săi îi vor moartea, Prâslea leagă de funie o piatră peste care își pune pălăria și astfel scapă nevătămat. Frații cei mari, crezând că mezinul s-a prăpădit, se întorc la împărăție și se căsătoresc cu două dintre fetele de împărat salvate de la zmei.

Pe când se gândea cum să revină în lumea aceasta, Prâslea aude țipete și apoi vede cum un balaur încolăcit pe un copac voia să mănânce niște pui de zgripsor. Voinicul omoară balaurul cu paloșul și, drept recunoștință pentru salvarea puilor, zgripsoroaica zboară cu el spre tărâmul oamenilor, după ce acesta pregătește o sută de ocale de carne și o sută de pâini.

Deghizat în om simplu, Prâslea află, în drum spre casă, că fata cea mică de împărat, salvată de pe tărâmul celălalt, îl plânge îndoliată și nu vrea să se mărite cu nimeni, pretinzând pețitorului să-i aducă o furcă de aur care să toarcă singură. Prâslea, angajat ucenic la un argintar, promite că va face furca cerută, pe care o scoate, însă, din mărul de aur în care fusese transformat palatul de aur al zmeului răpus pe tărâmul celălalt. Fata cere apoi o cloșcă cu puii de aur, pe care Prâslea o scoate tot din măr.

Bănuind că meșterul care a făcut obiectele poruncite este însuși Prâslea, fata cere ca acesta să fie adus la curte. Prâslea, fiind recunoscut de fata de împărat, își dezvăluie identitatea și le povestește părinților prin ce a trecut.

Întrebat de împărat cum să-i pedepsească pe frații mai mari, mezinul hotărăște ca fiecare să arunce câte o săgeată în sus și Dumnezeu să-i pedepsească pe cei care au greșit. Săgețile trase de frații cei mari le cad în cap și-i omoară, iar Prâslea, scăpat teafăr, se căsătorește cu fata cea mică de împărat și, după moartea tatălui său, urcă pe scaunul împărăției.

Personajele

PRÂSLEA

- întruchipează binele, ilustrând trăsături specifice: modestie, istețime, tenacitate, curaj, vitejie, spirit de dreptate ș.a.;
- faptele lui constituie acte de inițiere, prin care eroul se maturizează și devine apt pentru a conduce o împărăție;
- tatăl îl considera nepregătit pentru încercarea de a prinde hoții: – *Fugi d-aci, nescotitul, zise împăratul. Frații tăi cei mai mari, atâți și atâți oameni voinici și deprinși cu nevoile n-au putut face nimic, și tocmai tu, un mucos ca tine, o să izbutească?*;
- mezinul este modest: el cere tatălui să nu taie mărul, să-l mai lase un an până rodește, ca să-și încerce și el norocul: – *Eu nu mă încumet, zise Prâslea, a prinde pe hoți, ci zic că o încercare de voi face și eu, nu poate să-ți aducă nici un rău*;
- măsurile pe care și le ia pentru a nu dormi scot în evidență istețimea lui Prâslea: *Își alege un loc de pândă într-un colț pe lângă pom, bătu țepușele în pământ și se puse între ele, așa cum să-i vină unul dinainte și altul la spate ca, dacă îi va veni somn și ar moțai, să se lovească cu barba în cel de dinaintea lui și dacă ar da capul pe spate, să se lovească cu ceafa în cel de dinapoi*.
- este hotărât: deși împăratul – bucuros că vede pe masa lui mere de aur – nu mai vrea să știe de hoți, fiul său îi spune că-i va aduce *chiar din gaură de șarpe*;
- este curajos: coboară până în fundul prăpastiei și, ajuns pe tărâmul celălalt, deși vede cu mirare toate lucrurile schimbate, *îmbărbătându-se, apucă pe un drum și merse până dete de niște palaturi cu totul și cu totul de aramă*;
- este viteaz: îi omoară pe cei trei zmei în luptă dreaptă;
- este credincios, invocând divinitatea în acțiunile sale: *cu ajutorul lui Dumnezeu*;

- cunoaște psihologia semenilor: intuiește că frații săi, din invidie, s-ar putea să-l omoare și acționează ca atare – leagă de funie o piatră peste care își pune pălăria și astfel scapă nevătămat;
- își respectă cuvântul dat: se va căsători cu fata cea mică de împărat, așa cum îi promisese atunci când aceasta îl ajutase să-l învingă pe ultimul dintre zmei;
- când împăratul intenționează să-i pedepsească pe fiii săi mai mari, vorbele lui Prâslea îi dezvăluie bunătatea și puterea de a ierta: – *Tată, eu îi iert și pedeapsa să o ia de la Dumnezeu.*

EXERCIIU

- 1 Puneți în ordine următoarele enunțuri, pentru a obține planul simplu de idei:
 - Ca pedeapsă de la Dumnezeu, frații lui sunt uciși de propriile săgeți aruncate în sus.
 - Revenit pe pământ, Prâslea, angajat al unui argintar, face obiectele cerute de fata cea mică de împărat.
 - Invidioși, frații lui dau drumul frânghiei pentru a-l omorî.
 - Merele de aur ale unui împărat sunt furate în fiecare an.
 - Prâslea reușește să-l rănească pe hoț cu o săgeată.
 - Prâslea omoară în luptă trei zmei, salvându-le pe fetele de împărat răpite de aceștia.
 - Prâslea este adus pe pământ de o zgripsoroaică, drept răsplată pentru salvarea puilor ei, amenințați de un balaur.
 - Adus la curte, Prâslea este recunoscut de fata de împărat.
 - Prâslea se căsătorește cu fiica de împărat, moștenind împărăția tatălui său.
 - Doar Prâslea are curajul de a coborî în prăpastie, pe tărâmul celălalt.
 - Împreună cu frații săi, Prâslea pleacă în căutarea hoțului, urmând dâra de sânge.
 - Mulți voinici, printre care și cei doi fii mai mari ai împăratului, încearcă în zadar a-i prinde pe hoți.
- 2 Încercuiți explicația incorectă a următoarelor expresii:
 - a) *a spune prăpăstii* = a spune lucruri care înspăimântă;
 - b) *a cădea tipla pe cineva* = a da în mod neașteptat norocul peste cineva;
 - c) *a o sfecli* = a se mira, a fi uimit;
 - d) *a purta sâmbetele cuiva* = a dușmăni, a purta un gând rău.
- 3 Subliniați cu o linie prefixele și cu două linii sufixele din componența cuvintelor derivate:

<ul style="list-style-type: none"> ➤ frumusețe; ➤ negreșit; ➤ (a) îmbărbăta; ➤ (a) povățui; 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ (a se) înduioșa; ➤ piroteală; ➤ argintar; ➤ (a) împărăți.
---	--

- 4 Grupați următoarele cuvinte în trei serii de sinonime: *furt, odihnă, vlăstar, pungășie, progenitură, repaus, copil, răgaz, tihnă, fraudă, odraslă, hoție.*

.....
.....
.....
.....

- 5 Precizați cazurile și funcțiile sintactice ale substantivelor din următorul text:

Niciodată n-a simțit împăratul o mai mare bucurie decât când a văzut la masa sa merele de aur, din care nu gustase niciodată.

-
-
-
-
-

- 6 Prezentați-i, în șase-șapte rânduri, pe cei trei zmei, având în vedere următoarele sugestii:

- fură merele de aur;
- fiecare zmeu și-a ales câte o față dintre cele trei răpite și *le tot silește să-i ia de bărbați, iară ele se tot împotrivesc cu fel de fel de vorbe, cerându-le câte în lună și în soare, și ei se fac luntre și punte de le împlinesc toate voile;*
- *sunt în adevăr voinici* – spune despre ei o față de împărat;
- primul dintre zmei propune o confruntare corectă: *În buzduwane să ne lovim, în săbii să ne tăiem, ori în luptă să ne luptăm?*;
- *turbează de mânie;*
- *țin la proprietatea lor: – Cine este acela care-a cutezat să calce hotarele mele și să intre în casa mea?*, întreabă cel de-al treilea zmeu.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- 7 Povestiți, în două-trei rânduri, o secvență narativă care ilustrează istețimea lui Prâslea:

.....